

Brdski biciklizam kao sportsko-rekreacijska ponuda u turizmu RH

Stanko, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Kinesiology / Sveučilište u Zagrebu, Kineziološki fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:117:614754>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Kinesiology, University of Zagreb - KIFoREP](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

KINEZIOLOŠKI FAKULTET

(studij za stjecanje akademskog naziva: magistar kineziologije u edukaciji i kineziterapija)

Ivan Stanko

**BRDSKI BICIKLIZAM KAO SPORTSKO-
REKREACIJSKA PONUDA U TURIZMU RH**

diplomski rad

Mentor:

doc. dr. sc. Drena Trkulja-Petković

Zagreb, rujan, 2021.

Ovim potpisima se potvrđuje da je ovo završena verzija diplomskog rada koja je obranjena pred Povjerenstvom, s unesenim korekcijama koje je Povjerenstvo zahtijevalo na obrani te da je ova tiskana verzija istovjetna elektroničkoj verziji predanoj u Knjižnici.

Mentor:

Student:

BRDSKI BICIKLIZAM KAO SPORTSKO REKREACIJSKA PONUDA U TURIZMU RH

Sažetak

Tema ovog rada je brdski biciklizam kao sportsko rekreacijska ponuda u turizmu Republike Hrvatske. Rad prati početke razvoja brdskog biciklizma, opisuje osnovne pojmove vezane uz brdski biciklizam te daje uvid u trenutno stanje navedene sportsko-rekreacijske aktivnosti kao turističke ponude u Hrvatskoj. U prvim poglavljima rada opisan je nastanak navedene aktivnosti, predstavljena su obilježja i specifičnosti brdskog bicikla, vrste terena te različiti oblici i discipline brdskog biciklizma. Također, daje se uvid u razloge bavljenja tom aktivnošću, odnosno predstavljaju se privlačni faktori koji ciljanoj populaciji nude zadovoljavanje njihovih potreba. U daljnjem tekstu predstavlja se pojam cikloturizma kao turističke grane te koliko je ona zastupljena u ponudi svjetskih i domaćih turističkih destinacija. Nadalje, analiziraju se prostorne predispozicije pojedinih turističko-geografskih makroregija Republike Hrvatske te trenutno stanje brdsko-biciklističke ponude u tim područjima. Osim predispozicija i trenutnog stanja, daje se osvrt i na problem sezonalnosti te neravnomjerne razvijenosti kontinentalnih i priobalnih područja. Nakon uvida u stanje brdskog biciklizma kao turističke ponude, daje se prijedlog koji bi potencijalno omogućio podizanje kvalitete i proširenje ponude. Navedeni su i problemi s kojima se susreću biciklisti, a među kojima su i administrativne poteškoće u izgradnji novih staza. Daje se popis najpopularnijih manifestacija, događaja i utrka vezanih za brdski biciklizam, te se ističu pozitivni primjeri pojedinih turističkih agencija te hotelskih lanaca koji su prepoznali potencijal brdskog biciklizma kao isplative turističke ponude.

Ključne riječi: brdski bicikl, cikloturizam, sezonalnost, neravnomjerna razvijenost

MOUNTAIN BIKING AS SPORTS-RECREATIONAL OFFER IN TOURISM OF THE REPUBLIC OF CROATIA

Abstract

The topic of this paper is mountain biking as a sports and recreational offer in the tourism of the Republic of Croatia. The paper follows the beginnings of the development of mountain biking, describes the basic concepts related to mountain biking and gives an insight into the current state of the mentioned sports-recreational activity as a tourist offer in Croatia. The first chapters of the paper describe the origin of this activity, present the characteristics and specifics of mountain biking, types of terrain and various forms and disciplines of mountain biking. Also, an insight is given into the reasons for engaging in this activity, that is, attractive factors are presented that can satisfy targeted populations needs. In the following text, the concept of cycling tourism as a tourist branch is presented and how much it is represented in the offer of world and domestic tourist destinations. Furthermore, the spatial predispositions of individual tourist-geographical macro-regions of the Republic of Croatia and the current state of mountain biking in these areas are analyzed. In addition to predispositions and the current situation, the problem of seasonality and uneven development of continental and coastal areas is also reviewed. After an insight into the state of mountain biking as a tourist offer, a proposal is made that would potentially enable raising the quality and expanding the offer. The problems that cyclists face are also mentioned, including administrative difficulties in building new trails. A list of the most popular events, events and races related to mountain biking is given, and positive examples of individual travel agencies and hotel chains that have recognized the potential of mountain biking as a cost-effective tourist offer are highlighted.

Key words: mountain bike, cycling tourism, seasonality, uneven development

Sadržaj

1. UVOD	7
2. POJAM I OBILJEŽJA	8
2.1. POVIJEST.....	8
2.2. BRDSKI BIKIKL (OBILJEŽJA I KONSTRUKCIJA)	10
2.3. VRSTE TERENA I PRIPADAJUĆI TIPOVI BIKIKALA	10
2.4. FAKTORI PRIVLAČNOSTI	13
3. BRDSKI BIKIKLIZAM KAO TURISTIČKA PONUDA	14
3.1. SPORT I TURIZAM	14
3.2. CIKLOTURIZAM	15
3.3. STANJE U SVIJETU KAO REFERENTNA TOČKA ZA STANJE U RH	17
3.4. PROSTORNE PREDISPOZICIJE	19
3.5. JADRANSKA TURISTIČKA MAKROREGIJA	21
3.5.1. PROSTORNE PREDISPOZICIJE JADRANSKE TURISTIČKE MAKROREGIJE	21
3.5.2. STANJE BRDSKOG BIKIKLIZMA U JADRANSKOJ TURISTIČKOJ MAKROREGIJI	22
3.6. GORSKO-PLANINSKA TURISTIČKA MAKROREGIJA	24
3.6.1. PROSTORNE PREDISPOZICIJE GORSKO-PLANINSKE TURISTIČKE MAKROREGIJE	24
3.6.2. STANJE BRDSKOG BIKIKLIZMA U GORSKO-PLANINSKOG TURISTIČKOJ MAKROREGIJI	25
3.7. PANONSKO-PERIPANONSKA TURISTIČKA MAKROREGIJA	26
3.7.1. PROSTORNE PREDISPOZICIJE PANONSKO-PERIPANONSKE TURISTIČKE MAKROREGIJE	26
3.7.2. STANJE BRDSKOG BIKIKLIZMA U PANONSKO-PERIPANONSKOJ TURISTIČKOJ MAKROREGIJI	27

3.8. SEZONALNOST I NERAVNOMJERNA RAZVIJENOST KONTINENTALNIH I PRIOBALNIH PODRUČJA	28
3.8.1. SEZONALNOST	28
3.8.2. NERAVNOMJERNA RAZVIJENOST KONTINENTALNIH I PRIOBALNIH PODRUČJA	29
3.9. MOGUĆNOST PODIZANJA KVALITETE TE PROŠIRENJA PONUDE	30
3.10. ADMINISTRATIVNE POTEŠKOĆE U IZGRADNJI STAZA	31
3.11. POSTOJEĆI BIKE CENTRI, MANIFESTACIJE I DOGAĐAJI	32
4. ZAKLJUČAK	35
5. LITERATURA	36

1. UVOD

Brdski je biciklizam sportsko-rekreacijska aktivnost koja se može svrstati u sferu sportskog, ali i pustolovnog turizma. Takav oblik teoretičari turizma nazivaju specifičnim, posebnim, selektivnim ili alternativnim oblikom suvremenog turizma. Sredinom 20. stoljeća intenzivno raste životni standard i slobodno vrijeme što je kod visokorazvijenih zemalja uvjetovalo nagli razvoj potražnje te sve šireg opsega ponude u receptivnim područjima. Pojam "specifični" u upotrebi je nasuprot pojmu masovnog turizma "sunca i mora", a opisuje se kao visoko kvalitetan te ekološki i društveno prihvatljiviji oblik. Ističe izvorni identitet i inovaciju, ponudu koja snažno privlači turiste, a uz to pruža nešto vrlo atraktivno, uzbudljivo i nedoživljeno (Geić, 2011).

Među zemlje koje turiste privlače primarno svojim prirodnim resursima i kulturno-povijesnim bogatstvom, a ne kvalitetom, ponudom ili raznovrsnošću novonastalih atraktivnih sadržaja spada i Hrvatska (Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, 2013) No razvojni potencijal drugih oblika turizma je prepoznat, stoga je Svjetsko Udruženje pustolovnog turizma (ATTA) u svojem anualnom izvješću svrstalo Hrvatsku u vodeće destinacije za razvoj pustolovnoga turizma na prostoru koji obuhvaća istočni dio Europe i središnju Aziju. Hrvatska je takvu poziciju stekla zahvaljujući iznimnim resursima koji omogućavaju razvoj pustolovnog turizma, a na čijim temeljima se mogu razvijati aktivnosti na otvorenom (Crnjak, 2016). Potencijal razvoja i važnost cikloturizma, a uz to vezano i brdskog biciklizma, Hrvatska je prepoznala. Posljedično je u Strategiji za razvoj turizma do 2020. godine, istaknula cikloturizam kao jedan dio turizma koji bi mogao doprinijeti povećanju turističkog tržišta. Iz navedenog razloga, tom segmentu turizma potrebna je dodatna pažnja kako bi se resursi i potencijali koje Hrvatska posjeduje mogli kvalitetno iskoristiti (Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, 2013).

Dakle cilj ovog rada je prikazati brdski biciklizam kao sportsko-rekreacijsku ponudu u hrvatskom turizmu. Stoga će se u radu opisati povijest i opći pojmovi vezani uz brdski biciklizam te utvrditi trenutno stanje brdskog biciklizma kao sportsko-rekreacijske ponude u turizmu Republike Hrvatske. Uvid u stanje predstaviti će se komparacijom sa stanjem u svijetu, analizom razvijenosti pojedinih regija Republike Hrvatske te predstavljanjem otežavajućih faktora, ali i ideja koje imaju potencijal unaprijediti analizirano stanje.

2. POJAM I OBILJEŽJA

Brdski biciklizam (engl. mountain biking, skraćeno MTB) svaka je vožnja biciklom izvan posebno uređenih prometnica. Od cestovnog i drugih oblika biciklizma razlikuje se u tome što zahtjeva vještine koje se ne koriste u granama biciklizma koje zahtijevaju staze izgrađene na lako pristupačnim terenima. Prije vožnje po zahtjevnim terenima važno je savladati osnovne vještine brdskog biciklizma koje pružaju sigurnost i samouvjerenost, a bez kojih izostaje užitak u vožnji (Bicikli.com.hr, n.d.).

2.1. POVIJEST

Brdski biciklizam u različitim oblicima postoji od samih početaka biciklizma. U 19. stoljeću većina cesta nije bilo uređeno, stoga se prvim biciklima vozilo po zemljanim putevima i puteljcima. Iz toga se ističe jedan primjer rane off-road vožnje. To je 25. pješaćki biciklistički korpus američke vojske koji je prilagodio svoje bicikle da na njima mogu prevoziti opremu preko neravnog terena (Marin Museum of Bicycling, n.d.).

S. Mills i H. Mills (2002) iznose da: „U obliku u kojem ga i danas poznajemo, brdski biciklizam nastao je u Kaliforniji početkom 1970-ih, a planina Tamalpais, poznatija po skraćenom nazivu Tam, općenito se smatra mjestom njegovog rođenja.“ Također objašnjavaju: „Tisuće zanesenjaka obilazi tu čarobnu planinu, odajući počast pionirima koji su bili dovoljno dalekovidni i odlučni da se suprotstave uobičajenom razmišljanju o biciklizmu. Oni su stare *cruisere* i bicikle s debelim zračnicama pretvorili u strojeve na ljudski pogon koji mogu preživjeti uvjete izvancestovne vožnje, a pojedince poput Garya Fishera, Charlieja Cunninghama, Keitha Bontragera, Toma Ritcheyja i druge veličaju kao utemeljivače toga sporta.“ Početke biciklističke industrije opisuju: „U početku su bicikle prevozili na planinu kamionima i utrivali se nizbrdo. Ti su retro bicikli bili teški, krtije s jednom brzinom prilagođene s pomoću dijelova skinutih s malih motocikala i mopeda. Uskoro su vozači počeli osjećati da ako žele uživati u spustu, to pravo moraju zaslužiti vozeći uzbrdo. Posljedica je bila pojava kućnih obrta te izrada bicikala s brzinama i mjenjačima koji su to mogli postići. Tako su postavljeni temelji biciklističkih tvrtki koje danas poznajemo.“

Popularnost ove grane biciklizma postajala je sve veća pa je i pozornost proizvođača dijelova rasla. Sukladno tome pojavili su se dijelovi namijenjeni brdskim biciklima što je pokrenulo novu industrijsku granu. Trenutno je prodaja brdskih bicikala pet puta veća od cestovnih. Od 1970-ih, kada je brdski bicikl izgledao kao na Slici 1, situacija se mijenjala pa se danas brdski bicikl visoke kvalitete s dvostrukom suspenzijom, disk-kočnicama i laganim, ali čvrstim okvirima, može kupiti relativno jeftinu u odnosu na cestovne bicikle. Razlika između rekreativnih i profesionalnih vozača toliko se povećala što je uvjetovalo izradu sustava za licenciranje. U budućnosti će daljnja specijalizacija sigurno unaprijediti rezultate vrhunskih vozača. Navedeno će potaknuti razvoj industrije te poboljšanje dijelova i opreme za široku potrošnju (S. Mills, i H. Mills, 2002).

*Slika 1. Bicikl iz vremena začetka brdskog biciklizma
(Marin Museoum of Bicycling, n.d.)*

Prvo prvenstvo u brdskom biciklizmu koje je priznala Međunarodna biciklistička Unija održano je 1990. godine. Olimpijske igre u Atlanti 1996. godine po prvi puta u svoj program uključuju disciplinu cross-country natjecanja za žene i muškarce. Od tada, u programu Olimpijskih igara nalaze se četiri grane biciklizma; cestovni i brdski biciklizam, biciklizam na pisti i BMX. Povećanje popularnosti ovog sporta evidentno je po broju sudjelovanja u MTB eventima širom svijeta. Od 2015. godine 130 zemalja se prijavilo za UCI-ove događaje, što je drugi najveći broj nakon 2012. godine, gdje su ukupno 132 zemlje sudjelovale u svjetskim biciklističkim događajima. Zemlje u kojima je brdski biciklizam iznimno popularan uključuju: Francusku, Australiju, SAD, Švicarsku, Novi Zeland, Češku, Njemačku... Brdski biciklizam stječe reputaciju uobičajene

aktivnosti oko sredine 21. stoljeća, a veći broj odmarališta orijentiranih na brdski biciklizam počeo se otvarati širom svijeta (Milić, 2021).

2.2. BRDSKI BICIKL (OBILJEŽJA I KONSTRUKCIJA)

Brdski bicikli posebno su dizajnirani za uvjete u kojima će biti voženi. Tako su brdski bicikli izrađeni od laganih i čvrstih materijala, najčešće aluminijski ili karbonskih vlakana. Geometrija okvira (odnos poluga i centar težišta) prilagođena je za optimalnu učinkovitost kod penjanja, ali i kod spuštanja. Opremljeni su prednjom i stražnjom suspenzijom što omogućuje kontrolirano spuštanje po grubim i nepristupačnim terenima, hidrauličnim kočnicama te posebno prilagođenim gumama. Sva navedena obilježja neophodna su za sigurnost vozača. Uz bicikl, jednako je važna odjeća, a u slučaju padova koji nisu rijetki i zaštitna oprema. Obavezno je korištenje kacige, a poželjno je i nošenje zaštitnih naočala, rukavica te štitnika za laktove i koljena. Kao i kod ostalih aktivnosti na otvorenom uvijek je potrebno ponijeti rezervnu odjeću te određenu količinu zaliha tekućine i hrane, ovisno o dužini trajanja aktivnosti. Biciklistima je preporučljivo sa sobom ponijeti osnovni alat i rezervne dijelove u slučaju mehaničkih kvarova na biciklima (Rog-Joma, 2018).

2.3. VRSTE TERENA I PRIPADAJUĆI TIPOVI BIKIKALA

Brdsko biciklističke staze imaju različita obilježja za pojedinu vrstu vožnje. Svaki vozač, isprobavajući različite tipove i vrste staza, može pronaći ono što odgovara njegovom ukusu. Postoji mnogo načina za uživanje u vožnji, gdje uopće ne treba biti u planinama. Staze variraju od ugodnih vožnji širokim putevima, do adrenalinskih, zahtjevnih tehničkih linija. Brdski biciklizam kategoriziran je prema vrsti korištenih terena. Također, mnogi proizvođači bicikala kategoriziraju svoje bicikle na temelju sljedećih stilova kako bi pomogli u odlučivanju koja je vrsta bicikla vozaču najprikladnija (Milić, 2021).

Trail- ne temelji se na nekoj od trkačkih disciplina, nego se ističe rekreativni karakter. Ovaj pojam odnosi se na vožnju uzbrdicama te spuštanje manje tehnički zahtjevnim nizbrdicama. U ovoj kategoriji bicikli su namijenjeni za zabavu, učinkoviti su i praktični. Bicikl izgleda slično kao Enduro bicikl. (Rog-Joma, 2018).

Cross Country- jedina disciplina koja je dio Ljetnih olimpijskih igara. Karakterizira ju vožnja po jednostavnim do umjereno tehnički zahtjevnim stazama s puno uzbrdica i nizbrdica. Naglasak je na brzini i iznimnoj snazi penjanja što zahtjeva visoku tjelesnu spremnost. Udaljenost ruta varira između nekoliko kilometara pa preko 25 i više. Konstrukcija bicikla vidi se na Slici 2 (Rog-Joma, 2018).

Slika 2. Cross Country (XC) bicikl (autorski rad)

Enduro- *enduro* biciklizam provodi se na način da se prilaznim putevima penje do početka staza za spuštanje. Nakon spusta, ponovno se uključuje na prilazne puteve i penje do slijedeće odabrane staze za spuštanje. Ovisno o broju staza i razlici nadmorske visine točaka gdje počinju staze za spust, ova aktivnost može biti vrlo zahtjevna. Opasnost se krije u tome što odmah nakon iscrpljujućeg uspona, slijedi spust pun zapreka (kamenje, korijenje, strmine, litice, oštri zavoji...), a svakom *enduro* biciklistu cilj je u što manjem vremenu spustiti se niz stazu. To zahtjeva održavanje koncentracije, refleksa, preciznosti, ravnoteže i balansiranje težišta bicikla i tijela na visokoj razini u uvjetima energetske iscrpljenosti. Konstrukcija *enduro* bicikla prikazana je na Slici 3 (Rog-Joma, 2018).

Slika 3. Enduro bicikl (autorski rad)

Downhill (spust)- oblik biciklizma vrlo sličan „enduro“ biciklizmu s nekoliko ključnih razlika. Staze na kojima se provodi spust ekstremnije su i zahtjevnije s više prepreka i umjetno postavljenih skokova. Uz to, dolazak na početak staze odvija se motoriziranim prijevozom, bilo automobilima ili žičarom. Dakle cilj je u što kraćem vremenu spustiti se niz stazu. Konstrukcija *downhill* bicikla vidi se na Slici 4 (Rog-Joma, 2018).

Slika 4. Downhill bicikl (Vital MTB, 2019)

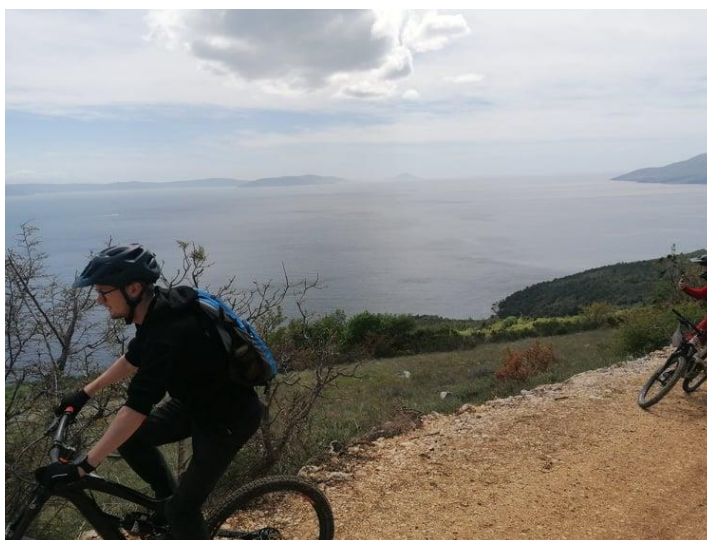
Svi od navedenih oblika brdskog biciklizma nude mogućnost zabave te ispunjenje specifičnih ciljeva populacije biciklista i mogu se predstaviti kao sportsko-rekreativna i turistička ponuda.

2.4. FAKTORI PRIVLAČNOSTI

Razlozi zašto se ljudi bave brdskim biciklizmom su razni. Jedni od razloga su oni koje brdski biciklizam dijeli s ostalim aktivnostima koje se provode u prirodi. Tako na primjer svi oblici brdskog biciklizma nude zadovoljavanje avanturističkog duha, uživanje u krajolicima, druženje s osobama istih razmišljanja i afiniteta (Elkington i Stebbins, 2014) što je dočarano Slikama 5 i 6. Uz to je i vid tjelesne aktivnosti što u ukupnosti s prethodno navedenim razlozima ljudima nudi “bijeg” od svakodnevnog života, služi im kao alat za otpuštanje stresa te u isto vrijeme pozitivno utječe na njihovo psihofizičko zdravlje (Pretty et al., 2007).

Slika 5. Zimsko predvečerje na Ivanščici (autorski rad)

Slika 6. Proljeće u Bike Centru Rabac (autorski rad)

Mjerenjem efekata „zelene tjelovježbe“ (engl. green exercise), tj. bavljenje tjelesnom aktivnošću u prirodi, zaključilo se da brdski biciklizam nudi najveću mogućnost za gubitak viška tjelesne mase, a posljedično s tim i bolje zdravstveno stanje (Pretty et al., 2007).

Velik dio populacije brdskih biciklista kao razlog bavljenja tim sportom navodi i adrenalin. Točnije, ekstremniji oblici, kao što su enduro i downhill nude ljudima nalet adrenalina zbog kojeg se iznova vraćaju toj aktivnosti. Spomenute oblike karakterizira relativno visok rizik od pada i ozljede zbog velikih brzina i zapreka, stoga pojedinac mora biti u potpunosti fokusiran na ono što radi. U tim trenucima spusta, on ne razmišlja o ničem drugom i zato mu tih nekoliko minuta pruža slobodu od stresa i svakodnevnih problema. Dakle, ovisno o željama i ciljevima pojedinaca, različiti oblici brdskog biciklizma nude široki spektar faktora zbog kojih se ljudi odlučuju baviti tim sportom.

Koliki utjecaj boravak u prirodi, istraživanje nepoznatih krajeva i bavljenje aktivnošću koju voliš ima na čovjekovo psihofizičko stanje može posvjedočiti nekoliko rečenica koje je Piljek (2018) zabilježio u svojem putopisu nakon što je biciklom prevalio 7 milja: „Dani prolaze i često zaboravljam kako je dragocjeno ono bazično. Biti zdrav i u mogućnosti živjeti neometan od bolesti ili mentalne prepreke. Biti prisutan i zdrav zapravo je privilegija. Neki nemaju tu mogućnost,, a ja se često brinem za gluposti. Iz tog razloga proizlazi da su stvari i događaji koje se čine običnima u svakodnevicu, zapravo čuda koja se događaju svaki dan. No imamo izbor u to vjerovati ili ne, pobuditi svijest ili ne... Svaki dan je čudo.“

3. BRDSKI BICIKLIZAM KAO TURISTIČKA PONUDA

3.1 SPORT I TURIZAM

Kao posljedica strukturnih promjena u suvremenom turizmu te kao specifični oblik turističkih kretanja formirao se sportski turizam. Turisti danas u željena odredišta donose specifična i različita ponašanja i navike, stoga se turističke destinacije moraju prilagoditi tim promjenama prilagođavanjem svoje ponude. (Bartoluci i Čavlek, 1998). Iz toga Bartoluci i Čavlek (1998) zaključuju: „Sport i rekreacija, dakle, postaju u suvremenom turizmu nezaobilazan sadržaj

boravka, a često i glavni motiv kraćih ili dužih putovanja u određenu destinaciju, pa se stoga sportski turizam mora izdvojiti kao zasebna vrsta turizma.“

U modernom društvu, turizam i sport spojili su se u dva društvena i ekonomska fenomena koji ovise jedan o drugom. Oba se mogu predstaviti kao društveno-ekonomske sile kojima moderne značajke turizma uvjetuju stalnu obnovu i prilagođavanje. Međusobno su ovisni jer turizam često promovira sportske aktivnosti, a razna sportska događanja i sportaši određenih zemalja promovirali su turističke destinacije i sport kao aktivnost koja se može provoditi u slobodno vrijeme (Bartoluci i Čavlek, 2007).

Po Bartoluci i Čavlek (2007): „Postoje oblici turizma temeljeni na prirodnim resursima, oblici temeljeni na posebno pripremljenim resursima te ostali oblici turizma. U ovu podjelu uključene su biciklističke ture, koje su navedene pod oblike turizma temeljene na posebno pripremljenim resursima te pod niskorizični sportski turizam. Iako brdski biciklizam spada pod okrilje biciklizma, u navedenu podjelu smjestio bi se između oblika temeljenog na prirodnim resursima i oblika temeljenog na posebno pripremljenim resursima te bi spadao u srednje do visokorizični pustolovni sportski turizam.“

3.2. CIKLOTURIZAM

Cikloturizam je turistička niša koja ima značajan potencijal za rast i o kojoj su u posljednjih deset godina provedena brojna istraživanja, u nastojanju da se bolje razumiju obilježja ponude i potražnje, da se donositeljima odluka pomogne u planiranju biciklističke infrastrukture i odgovarajućih usluga, kako bi svoje napore uskladili s potražnjom i očekivanim koristima (Lee, 2014). Cikloturizam je ustvari vrlo raznovrsno tržište, od samostalnih dnevnih izleta na iznajmljenim biciklima do kraćih ili duljih odmora, bilo samostalnih ili organiziranih, privatnih ili u skupinama, vožnja bicikla cestama ili u planinama, s biciklističkim klubovima, organiziranih biciklističkih tura, biciklističkih tura u dobrotvorne svrhe, skupina mladih i školskih izleta, natjecanja itd. (Morpeth, 2004).

Bull je ustanovio da se cikloturizam odnosi na turistička putovanja, bilo jednodnevna ili dulja, kod kojih je vožnja bicikla značajan središnji dio posjeta. U svojem je istraživanju natjecatelja biciklističkih utrka ustanovio i da su, premda je glavni cilj putovanja bilo natjecanje, primjetni i drugi čimbenici utjecaja poput turističkog okoliša u kojem se natjecanje odvijalo i želje za posjetom novim mjestima ili provođenjem vremena s obitelji i prijateljima (Bull, 2006). Drugi autori navode da je, uz glavne ciljeve poput sudjelovanja u natjecanju i druženju, važan motiv i ljepota prirode u destinaciji, koja se opisuje frazama poput *slikovite biciklističke staze, prekrasni vidici, jedinstveni krajolik* itd. (Kennelly 2017; Etminani *et al.*, 2018; Bell, 2018).

Israeli i Gasul (2019) u svojem istraživanju postavili su pitanje o važnosti raznih čimbenika i infrastrukture za uspješnost biciklističke lokacije. Ispitanici su trebali ocijeniti čimbenike ocjenama od 1 do 5, a rezultati su prikazani u Tablici 1.

Tablica 1. Ocjenjivanje karakteristika uspješnosti biciklističke lokacije (Israeli i Gasul, 2019)

#	Čimbenici	Srednja ocjena
1	Krajolik i prirodni okoliš	4,51
2	Raznovrsnost staza na lokaciji	4,19
3	Blizina lokacije domu	3,44
4	Karta biciklističkih staza područja	3,38
5	Reputacija lokacije	3,13
6	Prisustvo ostalih biciklista	3,07
7	Natjecanja i ostali događaji	2,56
8	Dostupnost najma, dodatne opreme i popravka bicikala	2,49
9	Obližnji restorani i cafe-i	2,46
10	Mogućnosti smještaja	2,43
11	Javni toaleti	2,39
12	Javne kabine za tuširanje	2,14
13	Različite aktivnosti za cijelu obitelj	2,12

3.3. STANJE U SVIJETU KAO REFERENTNA TOČKA ZA STANJE U RH

Stanje u svijetu može se vidjeti na primjeru Sjedinjenih Američkih Država. U SAD-u, National Bicycle Dealers Association (NBDA), objavio je da je industrija vezana za biciklizam stabilna od 2003 godine, u kojoj populacija brdskih biciklista zauzima otprilike 25% cjelokupnog biciklističkog tržišta (NBDA, 2015).

Barber (2015) navodi da: „U SAD-u (a) brdski biciklisti uzimaju dva *MTB godišnja odmora* na godinu; (b) sa sobom uzimaju bicikle na dva dodatna izleta svake godine; (c) 62% brdskih biciklista putuje da iskušaju nove staze, s prosjekom od 566 proputovanih milja (oko 910 kilometara); (d) brdski biciklisti na godišnjim odmorima prosječno potroše 382 dolara (oko 2400 kuna) i (e) više od polovine MTB izleta traje dva dana ili manje. Top destinacija u SAD-u je Moab u Utah-i.“ Moab u saveznoj državi Utah-i nudi veliku raznolikost brdsko-biciklističkih staza za bicikliste svih razina. Od početnika koji traže sceničnu vožnju kroz predivne kanjone i planinske vrhove pa do iskusnih vozača koji traže nove izazove. Infrastruktura se sastoji od kilometara posebno uređenih staza namijenjenih isključivo biciklistima. Variraju od cross country staza, enduro staza pa do downhill staza. Sve staze koncentrirane su na jednom užem području što pridonosi tome da biciklisti ostaju više dana u istom mjestu što donosi veće dobitke od akomodacije te gastro ponude. Po uzoru na skijanje, brojni biciklisti više uživaju u samom spustu, nego penjaju. Trail centar u Moabu nema izgrađenu žičaru zato organizira tzv. shuttle. Pojam shuttle odnosi se na transport biciklista na početke staza za spuštanje motoriziranim vozilima (Discover Moab, n.d). Slika 7 prikazuje jedan oblik tzv. shuttla.

Slika 7. Shuttle - organizirani prijevoz do početka staza za spust (autorski rad)

Primjer Moab-a je dobar za usporedbu s područjem Republike Hrvatske jer je Moab malo mjesto sa svega 5000 stanovnika, no radi dobre i prepoznatljive lokacije, s velikom i kvalitetnom ponudom biciklističkih staza, on ugosti više od 100 000 turista godišnje. Ovaj podatak istaknut je jer se Moab može usporediti s brojnim lokacijama u RH koje također imaju povoljnu lokaciju i obilježja terena, ali u kojima infrastruktura nije toliko razvijena, potencijal nije prepoznat ili su interesi fokusirani na druge oblike turizma. (Chakraborty i Keith, 2000)

Popularnost skijaških žičara i vučnica koje rade i tijekom ljetnih mjeseci, a koje služe i za potrebe planinara i brdskih biciklista, raste. Najposjećenija skijališta sada i tijekom ljetnih mjeseci u funkciji drže bar jednu vučnicu (Needham, Rollins i Vaske, 2005). Jedan od primjera skijaških resorta koji akomodiraju turiste i tijekom ljeta je kanadski Whistler Blackcomb. Za brdske bicikliste ljeti je u funkciji 5 žičara kojima se omogućuje pristup na 68 staza različitih težinskih razina (Whistler Media Room, n.d.).

Sličnu ponudu nude i europske države, a neke od najpoznatijih destinacija za brdske bicikliste su talijanski Livigno, francuski Morzine, švedski Åre itd. (Schlüchter, 2019). Najpoznatiji bike park/trail centar u susjedstvu RH je slovensko Pohorje. Kako izgledaju skijališta koja tijekom ljeta nude sadržaje za brdske bicikliste prikazuje Slika 8.

Slika 8. Skijaške staze ljeti se pretvaraju u biciklističke staze (Visit Norway, 2021)

Svi navedeni bike parkovi/trail centri osim infrastrukture staza nude i mogućnost iznajmljivanja bicikala i opreme te smještaj i ponudu hrane, pića i noćnog života. Bez smještaja i popratnih sadržaja turistička ponuda nije cjelovita te u manjoj mjeri garantira uspjeh i isplativost (Schlemmer, 2019). O isplativosti cikloturizma u Europskoj uniji govori Slika 5.

Slika 9. Ekonomska vrijednost i broj radnih mjesta (ECF, n.d.)

3.4. PROSTORNE PREDISPOZICIJE

Na postanak i razvoj sportskog turizma utjecali su već postojeći sportsko-rekreacijski objekti i ponuda, ali uz komplementarne elemente prirodnih i geografskih obilježja i faktora koji također imaju posebnu važnost, sportski turizam formira se kao osnovna i/ili kompletna turistička ponuda. Naime, kod prostornog i razvojnog turističkog planiranja, oblikovanja sadržaja sportske rekreacije te oblikovanja kvalitete tih sadržaja, sportski turizam svoje temelje mora stvarati na svojstvima i značajkama koje nude prirodno-geografski elementi i faktori, tj. prirodni resursi određenog geografskog područja (Bartoluci i Čavlek, 2007).

Bartoluci i Čavlek (2007) također ističu da: „Upravo na karakteristikama i svojstvima tih resursa turisti zadovoljavaju svoje sportsko-rekreacijske potrebe – oni uvelike određuju oblik i način turističke i ekonomske valorizacije prostora, utječu na odabir sportsko-rekreacijskih objekata, sadržaja i programa te određuju zonu djelovanja. Kada je riječ o turizmu, onda je prirodna osnova, odnosno stupanj atraktivnosti prirodnih resursa, jedan od najvažnijih faktora usmjeravanja turista u određenu destinaciju. Svi drugi čimbenici turističke ponude (politički, prometni, organizacijski, receptivni) mogu se s vremenom mijenjati i poboljšavati. Stupanj atraktivnosti resursa trajna je i nepromjenjiva vrijednost.“

Po brojnosti, privlačnosti i sastavu prirodnih resursa, Hrvatska nadmašuje brojne zemlje Europe kojima je turizam jedna od glavnih gospodarstvenih djelatnosti. Dodatno, u usporedbi s tim zemljama, naša zemlja drži prednost zbog činjenica da su ti resursi raspoređeni u tri znatno različite turističko-geografske regije, a u isto vrijeme se bitno razlikuju po izgledu, značajkama i geografskim obilježjima. Iz toga proizlazi mogućnost razvoja specifične turističke ponude, a posljedično i razvoja raznih vrsta i oblika turističkih kretanja pa tako i različitih vrsta i oblika sportsko-rekreacijske ponude (Bartoluci i Čavlek, 2007).

U skladu s prethodnom tezom, Hrvatska turistička zajednica na svojim službenim internet stranicama – Croatia.hr (2021) piše: „Hrvatska je prepuna kontrastnih krajolika iznimno pogodnih i privlačnih za otkrivanje i istraživanje biciklom. Ako se odlučite za doživljaj tog izobilja prirodne i kulturo povijesne ljepote biciklom, zasigurno nećete pogriješiti. Opcije su beskrajne, a toliko primamljive: od biciklistički najpopularnijeg poluotoka Hrvatske – Istre, preko šumovitih, miomirisnih otoka Kvarnera i gorskih prostora Gorskog kotara, povijesnih cesta regije Lika – Karlovac, preko najviših prijevoja i atraktivnih planina dinarskog krša do dramatično lijepe dalmatinske obale s otocima ili od žitne ravnice Slavonije kroz zelene riječne doline, preko kultiviranih brežuljaka i uz mnoštvo dvoraca, kurija i crkava središnje Hrvatske do urbane biciklističke oaze Zagreba.“

U ovom radu govori se o brdskom biciklizmu kao obliku sportsko-rekreacijske aktivnosti u sferi sportskog turizma, stoga će se detaljnije proučiti prostorne karakteristike određenih regija Republike Hrvatske. Po Bilen i Bučar (2004): „Na osnovi prirodnih, ali i antropogenih

karakteristika, prostor Republike Hrvatske može se regionalno podijeliti na tri turističke makroregionalne cijeline. To su jadranska (mediteranska ili primorska) turistička makroregija, gorsko-planinska turistička makroregija i panonsko-peripanonska turistička makroregija.“

3.5. JADRANSKA TURISTIČKA MAKROREGIJA

3.5.1. PROSTORNE PREDISPOZICIJE JADRANSKE TURISTIČKE MAKROREGIJE

Jadranska turistička makroregija obuhvaća prostor hrvatskoj otočja, obale i zaleđa Dalmacije od najsjevernije točke u Istri – rta Savudrije pa do Prevlake na samom jugu Hrvatske (Bartoluci i Čavlek, 2007).

Suhe, kršne planine Dalmacije vrlo su primamljive za vožnju biciklom. Svojim geološkim obilježjima, Dalmacija postaje idealna destinacija za svakog ljubitelja ovog sporta. Prostor uz Jadransko more još privlačnijim čine uzvisine na krškim zaravnima. Nekim planinama, posebice Kozjaku, Mosoru, Biokovu i Dinari, južna padina je izrazito strma te tvori litice koje se naglo ruše s visoravni te završavaju u ravnim krškim poljima. Takav izgled je rezultat utjecaja tektonskih djelovanja u dalekoj prošlosti. Šumu danas nalazimo na manje dostupnim mjestima kao što su veće strmine, što je posljedica čovjekova utjecaja kada je prostor za pašnjake bio prijeko potreban. Čovjek je šumu iskrčio, te održavao vatrom i stokom koja pase. Geografski gledano, cijela Dalmacija ima i više nego dovoljno neiskorištenog planinskog prostora pogodan za izgradnju brdsko biciklističke infrastrukture. Dalmatinsko podneblje specifično je po svom jedinstvenom krajoliku, kojeg ljubitelji prirode iznimno cijene. U podnožju planina razvili su se gradovi koji su zadnjih godina podigli razinu prometne povezanosti, što planine čini mnogo dostupnijima i pogodnijima za dolazak posjetitelja (Milić, 2021).

Osim obale, zaleđe hrvatskog juga također se ističe. Planinski masivi poput Velebita, Biokova i Dinare uz cjelokupni krški ekosustav s rijekama ponornicama i jezerima, ostalim oblicima krškog reljefa te prirodnim privlačnim faktorima, također nude savršene mogućnosti za razvoj brojnih sportsko-rekreacijskih aktivnosti (Bartoluci i Čavlek, 2007), a između ostalih i brdskog biciklizma.

3.5.2. STANJE BRDSKOG BICIKLIZMA U JADRANSKOJ TURISTIČKOJ MAKROREGIJI

Hrvatska najveći promet u turizmu ostvaruje tijekom ljetnih mjeseci iz razloga što veliku mogućnost razvoja sportskog turizma nudi ljetni sportsko-rekreacijski turizam, pogotovo na morskoj obali, ali i drugim turističkim prostorima kao što su rijeke, jezera i planine.

Primjerice, 2003. godine u srpnju i kolovozu Hrvatska je ostvarila 40% turističkih dolazaka, a ako tomu dodamo još lipanj, govorimo o 65% turističkih dolazaka od svih dolazaka tijekom godine u Hrvatsku (Bartoluci i Čavlek, 2007).

Po jedinom kontinuiranom istraživanju različitih obilježja putovanja i boravka turista u primorskim destinacijama u Hrvatskoj pod imenom „Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS“, u hrvatskom primorju 8,8 % turista navodi bavljenje sportom i rekreacijom kao osnovni motiv dolaska. Što se tiče specifičnih aktivnosti, 45% od turista koji su se izjasnili da im je motiv dolaska bavljenje sportom i rekreacijom, bavi se nekim od oblika biciklizma (Institut za turizam, 2005).

Hrvatska se značajno izdvaja, u odnosu na druge zemlje, po svojoj visokoj razini očuvanosti prirode i raznolikosti krajolika. Ugodna klima tijekom cijele godine, naročito u proljeće i jesen, predstavlja iznimnu važnost s obzirom da je to doba pogodno za intenzivniju fizičku aktivnost. Hrvatska posjeduje nekolicinu atraktivnih i očuvanih prostora, kao i bogatu kulturno-povijesnu baštinu. Velik je broj slabo prometnih makadamskih i šumskih puteva, koji su pogodni za daljnje uređenje i stvaranje biciklističkih staza. Na hrvatskoj obali osobito je razvijena ugostiteljska i akomodacijska ponuda. Sustav državnih i lokalnih turističkih zajednica te kompanija destinacijskog menadžmenta zainteresiran je za stvaranje cikloturističkih projekata. (Milić, 2021).

Zbog blage klime, Hrvatska je pogodna za treninge te može privući bicikliste i van sezone. Kao dobar primjer u Hrvatskoj ističe se Valamar – lanac hotela koji je svoju ponudu smještaja i pripadajućih sadržaja prilagodio populaciji biciklista. Također treba istaknuti i organizaciju, u biciklističkih krugovima poznate utrke, „4 islands MTB Stage Race“ koja se vozi na Lošinju, Cresu, Rabu i Krku. Spomenuta utrka odlično promovira Hrvatsku kao cikloturističku destinaciju (Rudić, 2020).

Tomasović Bock (2021) objašnjava: „U brdskom biciklizmu leži veliki potencijal. Zapušteni tovarni putevi koji su povezivali Dalmatinsku zagoru i more sada dobivaju novo značenje. Brdsko biciklistički klub *Coast Riders* pozitivan je primjer na području jadranske turističke makroregije. Članovi ističu kako je cijela Dalmacija sa svojim krškim terenom idealna za ovaj sport te da bi bila šteta ne iskoristiti prirodnu konfiguraciju. Na potezu od Jesenica do Omiša postoji dvadesetak staza, a samo na brdu Perun osam. Ljubitelji brdskog biciklizma koji se odluče posjetiti staze imaju barem dva dana posla za sve samo isprobati. Prije pet godina nije postojalo gotovo ništa – označeni protupožarni putevi nisu biciklistička staza i trebaju doradu, no sada se već može govoriti i o brdsko biciklističkoj destinaciji.“

Ovdje se ističe i važnost promocije, pa su tako članovi kluba već ugostili i bicikliste iz Norveške koji su trenirali na njihovim stazama, a dobili su upite i od Poljaka, Čeha, Austrijanaca i Slovenaca, no radi problema s korona virusom, od kraja 2019. godine aktivnost kluba je stagnirala (Tomasović Bock, 2021).

Turistička agencija koja djeluje i ističe se na prostoru Istre, Kvarnera i Dalmacije je agencija Cycle Croatia. Turistička agencija Cycle Croatia uspostavljena je 2002. godine. Agencija se bavi organizacijom jednodnevnih i višednevnih putovanja s biciklima kroz primorsku Hrvatsku, te ostale europske zemlje poput Italije, Grčke, Turske. U svojoj ponudi također nude i transfere, iznajmljivanje bicikala te servis bicikala. Posluju na dvije lokacije – bike centar u Istri, Labincima, te bike centar u Dalmaciji, točnije Kaštelima. Posebnost ove agencije je njihova bogata i široka ponuda, ponešto za svakoga! U ponudi se nalaze ture full-suspension bicikli, električni i trekking bicikli. Putovanje brodom daje priliku za iskušnje potpuno novog koncepta putovanja dovodeći bicikl na brodsku palubu. Krstarenje hrvatskim priobaljem i vožnja predivnim krajolicima je prilika za iskustvo koje se ne odbija. Tura hrvatskim nacionalnim parkovima, kvarnerskim otocima ili posjet južnoj Dalmaciji samo su neki od višednevnih izleta što nudi Cycle Croatia. Svaki vozač ima priliku voziti samostalno, ili pak voziti u grupi zajedno s bike vodičem. Raznolika mreža staza omogućava svakom ljubitelju biciklizma za odabir stila vožnje koji njemu najviše odgovara. “Razina” svake ture karakterizirana je elevacijom, kilometražom i tehničkom teškoćom (Milić, 2021).

3.6. GORSKO-PLANINSKA TURISTIČKA MAKROREGIJA

3.6.1. PROSTORNE PREDISPOZICIJE GORSKO-PLANINSKE TURISTIČKE MAKROREGIJE

Gorsko-planinska turistička makroregija prostor je između hrvatsko-slovenske granice na zapadnom dijelu Hrvatske do granice s Bosnom i Hercegovinom na jugoistočnom dijelu. Taj prostor obuhvaća brdsko-planinski prostor Gorskog kotara i Like. Visoke planine (Risnjak, Velika i Mala Kapela, Plješevica itd.), rijeke (Čabranka, Kupa, Gacka, Lika), umjetna i prirodna jezera (Plitvička jezera, Bajer, Sabljaci), polja u kršu i ostali oblici krškog reljefa pod i nad zemljom te raznolikost flore i faune čine temeljne prirodne resurse ovog područja koji sa svojim značajkama i obilježjima imaju mogućnost privući zamjetan broj turista i potaknuti razvoj brojnih oblika turizma i sportsko-rekreacijskih aktivnosti (Bartoluci i Čavlek, 2007), među koje spada i brdski biciklizam.

Bartoluci i Čavlek (2007) ističu: “Glavni turistički resursi Gorskog kotara su brdsko-planinski prostori između 700 i 900 metara nadmorske visine na kojima su prostrane crnogorične i bjelogorične šume.“

Analiziranjem i ocjenjivanjem njihovih karakteristika, prirodni resursi Gorskog kotara spadaju u visok rang atraktivnosti koji može privući značajan dio domaće i strane turističke potražnje, a posebno populaciju s afinitetima prema sportsko-rekreacijskim aktivnostima. Lika posjeduje slične, čak i jednake značajke prirodnog okruženja s dodatkom specifičnosti krškog reljefa u kojem se pojavljuju razni geomorfološki oblici. Privlačne su rijeke – Gacka i Lika s pripadajućim poljima u kršu. Uz rijeke, središnje atrakcije su Nacionalni parkovi Plitvička jezera te Sjeverni Velebit i drugi planinski masivi poput Velike i Male Kapele i Plješevice čije značajke i faktori omogućuju razvoj mnogih oblika sportsko-rekreacijskih aktivnosti pa tako i brdskog biciklizma (Bartoluci i Čavlek, 2007).

3.6.2. STANJE BRDSKOG BICIKLIZMA U GORSKO-PLANINSKOG TURISTIČKOJ MAKROREGIJI

Posljednjih godina, stanje brdskog biciklizma na području Like i Gorskog kotara napreduje. Prepoznata je želja turista za aktivnim odmorom, a samim time i povećanje broja turista koji sa sobom donose bicikle. Posljedično, upotpunjuje se ponuda ruta i staza koja će zadovoljiti potrebe turista. Od aktivnosti kojima se turisti bave u nekom odredištu, vožnja bicikla u Hrvatskoj trenutno je na 12,6%. (Institut za turizam, 2005).

Goranska biciklistička transverzala prolazi kroz sve općine i gradove Gorskog kotara, a s njima i njihove kulturne, povijesne i prirodne znamenitosti te gastronomsku ponudu. Njena trasa turiste vodi šumskim putevima i slabo prometnim lokalnim cestama, namijenjena je primarno zaljubljenicima u prirodu i brdski biciklizam. (Gorski kotar Bike, n.d..)

Internetska stranica Turističke zajednice Ličko-senjske županije – Lika active (n.d.) opisuje: „Na području Like, preko Velebita do Podgorja pa sve do Novalje na otoku Pagu, trasiran je veliki broj biciklističkih staza. Svake godine njihov broj raste kao i interes za biciklizam na ovom izvanrednom području. Raznolikost krajolika i terena omogućuje vam zanimljive izlete, bilo da se radi o vožnji brdskim ili cestovnim biciklima. Biciklom možete voziti po održavanim cestama ili zahtjevnijim "divljim" stazama, seoskim cestama, šumskim putovima, sami ili u organiziranim turama vodiča.“

Na prostoru oko Nacionalnog parka Plitvička jezera razvio se tzv. *Plitvice bike & bed* projekt u koji je uklopljeno iznajmljivanje bicikala te dostava istih do mjesta smještaja. Osim toga nudi i razgledavanje okolnog prostora i prirode kroz organizirane biciklističke tura vođene od strane licenciranih vodiča. Cilj spomenutog projekta je markiranje i izgradnja novih biciklističkih staza, održavanje edukacija, organizacija biciklističkih događanja te sudjelovanje na drugim povezanim projektima. Ostvarenjem tih ciljeva gostima bi se pružio zdrav i aktivan odmor uz promoviranje domaćih proizvoda i lokalnih vrijednosti na području Ličko-senjske i Karlovačke županije (Lika Destination, n.d.). Lika Destination (n.d.) kao poziv gostima koriste atraktivnost prirodnih resursa

te gastro ponudu: „Skriveni šumski putevi, napušteni objekti i vidikovci koji ostavljaju bez daha začinjeni s okusima domaćeg sira poziv su za avanturu na običnom ili električnom biciklu.“

3.7. PANONSKO-PERIPANONSKA TURISTIČKA MAKROREGIJA

3.7.1. PROSTORNE PREDISPOZICIJE PANONSKO-PERIPANONSKE TURISTIČKE MAKROREGIJE

Panonsko-peripanonska turistička makroregija obuhvaća prostor između granice sa Slovenijom na zapadu do granice sa Srbijom na istoku. Glavna karakteristika ovog područja je uglavnom ravničarski prostor s nekoliko planinskih masiva i brežuljkastog prostora na sjeverozapadu. Uz gore i planine pošumljene hrastovim i drugim šumama, ovim prostorom teku brojne rijeke i potoci, a ističe se i nekoliko jezera te termalnih i mineralnih izvora. Skromnost prirodnih turističkih resursa umanjuje mogućnost masovnijeg turizma, no ovaj prostor ipak posjeduje određene komparativne vrijednosti za razvoj sportsko-rekreacijskog turizma i turizma općenito. Naime na tom području nalaze se najveća gradska središta s polifunkcionalnim značenjem koja nude bogatstvo antropogenih resursa s visokim stupnjem privlačnosti. Gravitacijski prostori relativno su dobro povezani s gradovima pa tako prirodni turistički resursi u blizini gradova na temelju svojih privlačnih faktora imaju većinom regionalno turističko i izletničko značenje. Neki od prirodnih atrakcija su planine (npr. Kalnik, Ivanščica), parkovi prirode (npr. Medvednica, Papuk, Lonjsko polje, Kopački rit) te rijeke (npr. Drava, Mura, Mrežnica, Dunav) (Bartoluci i Čavlek, 2007).

Bartoluci i Čavlek (2007) navode: „Šire nacionalno pa i internacionalno značenje, imaju, po našem sudu, samo mjesta uz izvorišta termalnih voda (zdravstveno-rekreacijski turizam), šume i prostori bogati raznovrsnom divljači (lovni turizam) te specijalni rezervati biljnog i životinjskog svijeta.“ Tome bi se moglo pridodati i zagrebačko područje te sjeverozapad Hrvatske koje obiluje brežuljcima među kojima se ističu dvije više planine – Medvednica i Ivanščica. One su izuzetno pogodne za razvitak brdskog biciklizma te također imaju mogućnost postati nacionalno i internacionalno odredište.

3.7.2. STANJE BRDSKOG BICIKLIZMA U PANONSKO-PERIPANONSKOJ TURISTIČKOJ MAKROREGIJI

Hrvatsko Zagorje nudi biciklističke rute različitih težina. Rute su uglavnom spojene s povijesnim legendama i mističnim pričama, a prolaze u blizini brojnih dvoraca, ruševina srednjovjekovnih utvrda, baroknih crkava te termalnih izvora (Zagorje Bike, n.d.). Svoju ponudu Zagorje Bike (n.d.) promovira: „Brojni brežuljci na kojima su smještene stare *hiže* i drvene kleti prave su oaze mira. Umirujuća i netaknuta priroda pravi je mamac za turiste. Silazak s glavnih prometnica vodi do prirodne idile koju nudi Bajka na dlanu, a aktivnosti na svježem zraku dodatno će vas potaknuti da istražite lokalnu eno-gastronomsku ponudu“

Internetska stranica Krapinsko-zagorske županije, Zagorje Bike (n.d.) navodi: „Želite li na najljepši način doživjeti Krapinsko-zagorsku županiju biciklom, preporučamo vam da odaberete jednu od ovdje predložene 21 rute u skladu s vašim željama i sposobnostima. Rute su ukupno duge oko 700 km i prekrivaju sve dijelove Županije, a većina prolazi atraktivnim zagorskim krajolicima po prometno neopterećenim asfaltiranim cestama. Iako mnoge rute uključuju zahtjevnije dionice po uzbrdicama radi uživanja u bajkovitim zagorskim vizurama s vrhova brežuljaka, ima i laganih ruta po ravnom ili blago valovitom terenu. Za one fizički sposobnije i ovisnike o adrenalinu nude se i dvije rute po šumovitim gorama Medvednici i Ivančici, koje uključuju dosta makadamske i zemljane podloge te oštrije uspone i nizbrdice.“

Medvednica je već prepoznata po mreži brdsko-biciklističkih staza (od kojih je nažalost samo jedna „legalna“, a o administrativnim problemima govorit će se u jednom od poglavlja). Mogućnost razvoja pridonosi i nedavno izgrađena žičara koja će spajati podnožje Medvednice na strani Zagreba sa vrhom planine – Sljemenom. Ivanščica također nudi mogućnosti razvoja brdskog biciklizma. U zadnjim godinama prepoznata je perspektiva te turističke zajednice županija i gradova rade na izgradnji staza.

S jedne strane Zagreb nudi i mogućnost smještaja, no manji gradovi oko Ivanščice ne posjeduju dostatne smještajne kapacitete stoga turističke zajednice razvijaju ideju „rent-a-kliet“ –

iznajmljivanja kućica za odmor uz vinogorja, takozvanih klijeti (Turistička zajednica Grada Ivanca, 2010).

Kao odličan temelj za razvoj biciklističkog turizma Varaždinska županija navodi svoju turističku, resursnu i atrakcijsku osnovu. Velik dio kontinentalne Hrvatske pa tako i prostor Varaždinske županije, prostor je većinski ruralnog područja te turistički resursi još uvijek nisu dovoljno prepoznati te iskorišteni u funkciji razvoja turizma. Varaždinska županija, Turistička zajednica Varaždinske županije, Agencija za razvoj Varaždinske županije (2017) iznosi da je cikloturizam jedan od važnijih segmenata turističke ponude ovog prostora s obzirom na: „...velik razvojni potencijal, što se prvenstveno odnosi na ekološki očuvana područja, atraktivne prirodne resurse, povoljan geografski položaj Varaždinske županije, izvorsku vodu, vinogorja, bogatu kulturno-povijesnu baštinu, vrijedna arheološka nalazišta, povoljnu klimu, mnoštvo cesta s manjim intenzitetom prometa i putova pogodnih za kretanje bicikala te kvalitetnu infrastrukturu.“

Jedan dio ponude relativno je dobro iskorišten no javlja se problem slabe razvijenosti smještajnih kapaciteta te ugostiteljskih i servisnih sadržaja namijenjenih biciklistima. Rješavanjem tog problema, odnosno ponudom boljih smještajnih i ugostiteljskih kapaciteta, uspostavom sadržajnije turističke ponude te boljom signalizacijom biciklističkih ruta i staza, Varaždinska županija planira ostvariti imidž prepoznatljive biciklističke destinacije (Varaždinska županija, Turistička zajednica Varaždinske županije, Agencija za razvoj Varaždinske županije, 2017).

3.8. SEZONALNOST I NERAVNOMJERNA RAZVIJENOST KONTINENTALNIH I PRIOBALNIH PODRUČJA

3.8.1. SEZONALNOST

Neovisno o mjestu odredišta ili vrsti turističke atrakcije, sezonalnost je jedno od bitnih obilježja turističke aktivnosti. Turizam je aktivnost koja je u velikoj mjeri zastupljena u čovjekovu djelovanju, stoga je njegova dinamika vrlo elastična s obzirom na brojne prirodne i institucionalne čimbenike. Može se reći da je sezonalnost posljedica odnosa turističkih aktivnosti i faktora kao što su vremenske prilike ili raspored blagdana u godini. U Hrvatskoj je, smatra se, sezonalnost vrlo izražena, stoga je jedan od strateških ciljeva hrvatskog turizma njezino smanjenje. Izraženost

sezonalnosti proizlazi iz subjektivnog osjećaja turističkih djelatnika, no u službenoj literaturi još uvijek ne postoji relevantno istraživanje na tu temu (Kožić, 2013).

Sezonalnost u turizmu nije karakteristika samo određenih destinacija – ona se javlja u gotovo svim svjetskim destinacijama. Turistička industrija sezonalnost percipira kao problem i izazov koji utječe na brojne oblike turističke ponude. Iz tog razloga u turističkoj industriji traže se i proučavaju uzroci sezonalnosti te načini kako je umanjiti ili izbjeći (Ćorluka, Mikinac, Milenkovska, 2016).

Sezonalnost turizma u Republici Hrvatskoj predstavlja problem pa tako i Kožić (2013) u svojem istraživanju zaključuje: „Temeljem opisane komparativne analize ustanovljeno je da je sezonalnost turizma u Hrvatskoj zaista visoka, budući da je stupanj sezonalnosti turizma u Hrvatskoj najviši među svim analizom obuhvaćenim zemljama europskoga mediteranskoga kruga.“

Brdski biciklizam predstavlja aktivnost koja ne nudi mogućnost produljenja turističke sezone na cijelu godinu, no može je proširiti na mjesece u proljetnom i jesenskom dijelu godine. Upravo u to vrijeme, meteorološke prilike idealne su za provođenje aktivnosti na otvorenom kao što je brdski biciklizam.

3.8.2. NERAVNOMJERNA RAZVIJENOST KONTINENTALNIH I PRIOBALNIH PODRUČJA

Hrvatska je obala već od ranije prepoznata kao područje pogodno za razvoj različitih oblika turizma. Taj potencijal u većoj mjeri je iskorišten. Iz navedenog razloga u priobalnim područjima postoji razvijena smještajna infrastruktura koja je jedan od najbitnijih faktora kada se govori o turizmu. Hrvatska obala nudi više privlačnih faktora i popratnih sadržaja koji uvjetuju dolazak većeg broja turista na to područje. Ovu tvrdnju dokazuju podaci Ministarstva turizma Republike Hrvatske koji govore da se u kontinentalnom području broj raspoloživih postelja smještajnih kapaciteta 2018. godine kretao između 660 u Koprivničko-križevačkoj županiji pa do 20 721 u Gradu Zagrebu. U usporedbi s kontinentalnim područjem, na obali ta brojka drastično raste pa tako

Splitsko-dalmatinska županija broji 275 946 postelja, a Istarska 312 578 u istoj godini (Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, 2019).

Posljednjih godina radi se na otkrivanju i iskorištavanju privlačnih faktora kontinentalne Hrvatske te promociji istih što bi u budućnosti trebalo pridonijeti razvoju tih područja. U završnoj usporedbi priobalnih i kontinentalnih područja, može se istaknuti da postoji jednak potencijal za razvoj brdskog biciklizma uzimajući u obzir prirodne resurse i konfiguraciju terena, no obala ipak ima prednost radi već uspostavljenog turističkog statusa. To dokazuju prethodno navedene brojke, a i tvrdnja Ministarstva turizma Republike Hrvatske (2013) u dokumentu Strategije razvoja turizma do 2020. godine: „Među prirodnim atrakcijama najvažnije mjesto imaju more, razvedena obala te mnoštvo otoka.“

Ta prednost postoji, no ipak, kada su u pitanju brdski biciklizam i ostali specifični oblici turizma, potencijal ni na tim područjima nije u potpunosti iskorišten. Tako se, posebno u planinskom i priobalnom dijelu Hrvatske, ubrzava razvoj široke ponude raznovrsnih aktivnosti, posebice špiljarenja i paraglajdinga, no komparativne prednosti koje omogućavaju razvoj specifične turističke ponude, Hrvatska još uvijek ne koristi dovoljno (Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, 2013).

3.9. MOGUĆNOST PODIZANJA KVALITETE TE PROŠIRENJA PONUDE

Da bi se uopće moglo pričati o mogućnostima podizanja kvalitete i proširenju ponude, moraju se dogoditi velike promjene na razini države. Prvi korak je prepoznavanje potencijala, što se u zadnje vrijeme počelo događati, a zatim izrada i realizacija konkretnih planova koje bi državna tijela zadužena za turizam morala izvoditi u suradnji s kompetentnim ljudima koji djeluju na području brdskog biciklizma.

Jedno od rješenja bilo bi osnivanje jedinstvene krovne organizacije koja bi bila zadužena isključivo za probleme vezane za brdski biciklizam. Ti problemi bili bi vezani uz izgradnju i održavanje staza, a potencijalno i manjih ili većih bike parkova. Uz to, trebala bi nuditi mogućnost lakše legalizacije

staza te izraditi službeni registar staza u Hrvatskoj. Kao što je u ovom radu već spomenuto, u Hrvatskoj postoji određen broj staza, no one su uglavnom izgrađene od strane lokalnih klubova i nisu službeno legalne. Ako bi se taj problem riješio, klubovi bi svoje staze mogli dati na korištenje i krovnoj organizaciji. Po osnivanju i rješavanju postojećih problema te izgradnji staza, spomenuta bi organizacija mogla surađivati te nuditi svoje staze i staze klubova na lokalnoj razini, npr. turističkim zajednicama. Turističke zajednice i agencije bi zatim mogle takvu dobro izgrađenu i organiziranu infrastrukturu iskoristiti u turističke svrhe – organizirati ture i sl.

Ideja iz prethodnog odlomka ima potencijal podići kvalitetu, ali i proširiti ponudu jer bi obuhvaćala cijelu Hrvatsku, a ne samo pojedine dijelove. Na području Hrvatske mogu se izgraditi staze za sve uzraste te različitih težina – od onih za početnike pa do onih za profesionalne bicikliste.

3.10. ADMINISTRATIVNE POTEŠKOĆE U IZGRADNJI STAZA

Jedan od problema koji uvjetuje kvalitetu i broj brdsko biciklističkih staza kao dio infrastrukture su administrativne poteškoće. Hrvatska raspolaže prostorima kao što su šume i livade na padinama gora i planina, no većina tih prostora su u privatnom vlasništvu ili vlasništvu države. Brojni klubovi, a i pojedinci samoinicijativno grade staze, no susreću se s problemom legalizacije istih. Naime, poznato je da su u Hrvatskoj zemljišni posjedi rascjepkani, raštrkani i neplanski raspoređeni. Uz to, zemljišne knjige su loše uređene, a vlasnici posjeda neažurni kada dolazi do nasljeđivanja ili kupoprodaje posjeda. Posljedično, navedeno stvara problem jer trasa jedne brdsko biciklističke staze može prolaziti kroz desetke različitih parcela, a za legalnu gradnju staze mora se posjedovati dozvola od strane vlasnika. U trenutnoj situaciji do toga je teško doći zbog već navedenih razloga. (Hrvatski savez udruga privatnih šumovlasnika, n.d.)

Može se reći da u Hrvatskoj postoji određeni broj staza, ali one su uglavnom neistaknute, ilegalne i prolaze „ispod radara“ te se takve ne mogu iskoristiti u turističke svrhe. Iz tog razloga potrebno je realizirati ideju sličnu onoj iz prethodnog poglavlja.

Na Slici 10 prikazana je radna akcija koja dočarava trud koji treba biti uložen u izgradnji staza, a na Slici 11 rezultat nerazumijevanja i nepoštivanja pojedinaca unatoč potpisanoj suglasnosti o mogućnosti prolaska biciklističke staze kroz privatni posjed.

Slika 10. Radna akcija (autorski rad)

Slika 11. Porušeno drveće i granje na biciklističkoj stazi (autorski rad)

3.11. POSTOJEĆI BIKE CENTRI, MANIFESTACIJE I DOGAĐAJI

Bike park u puno smislu tog pojma u Hrvatskoj ne postoji, no ističe se nekoliko primjera manjih bike centara koji u svojoj ponudi nude nekoliko staza, organiziranje tura, servis te mogućnost najma bicikla. Jedan od njih je biciklistički centar Rabac, a lanac hotela koji ga održava – Valamar (n.d.) objašnjava: „Bike Center Rabac nalazi se na istočnoj obali Istre u najpopularnijem hrvatskom bike odredištu – Rapcu. Namijenjen je profesionalnim i rekreativnim biciklistima te aktivnim obiteljima. Centar na jednom mjestu objedinjuje sve sadržaje koje biciklisti trebaju na odmoru: od Bike Parka Rabac s *pump track* poligonom za treniranje i specijaliziranih *single* i *flow* staza različitih zahtjevnosti do usluga bike transfera i vođenih tura po destinaciji. Sveobuhvatna

usluga centra prilagođena je svim tipovima biciklista i obiteljima s djecom, a kvalitetna infrastruktura nudi im vrhunski biciklistički doživljaj u neposrednoj blizini Jadranskog mora.“

Potencijalno budući Bike Park Tršće (n.d.) također predstavlja idejni projekt: „Markacija i uređenje novih biciklističkih staza sa elementima atraktivnim za sportaše, ali i za turiste korisnike ovog oblika sportske aktivnosti. Uređene staze iskoristile bi se u organizaciji biciklističkih kampova, natjecanja i manifestacija kroz cijelu godinu. Planirani start dionica je iz centra Tršća, mjesta kod Čabra u Gorskom kotaru. Dionice počinju usponom koji vodi do mjesta gdje počinje spust. Staze za spust uređene su specifično za discipline *enduro* i *downhill* koje su najatraktivnije discipline brdskog biciklizma. Iako su staze tehnički zahtjevnije, nude mogućnost prolaska klasičnim brdskim biciklom – na stazi postoje putevi koji obilaze zahtjevnije elemente (poput elementa na Slici 12), čime se osigurava siguran spust. Uz to su na stazama implementirani i manje zahtjevni elementi koji početnicima omogućavaju napredak u svladavanju zapreka.“

Slika 12. Wall-ride u Tršću (Bike Park Tršće, n.d.)

U kontinentalnom području može se pričati o naznakama bike centra ili bike parka na Medvednici. Na Medvednici postoji desetak, uglavnom ilegalnih staza koje su izgrađene od strane lokalnih klubova, no dok se ne riješe administrativni problemi, one se ne mogu uključiti u ponudu široj populaciji brdskih biciklista.

Od manifestacija i utrka potrebno je istaknuti *4 Islands MTB Stage Race, Helter Skelter Rabac, Krk'n'roll, Limes Bike Tour, MTB Protljetna Parenzana, Rab Island Hero* itd. Najpoznatija utrka koja se održala na prostoru Hrvatske bila je utrka UCI Svjetskog kupa (Union Cycliste Internationale MTB World Cup) u downhill-u 2018. godine koja se održala u Velom Lošinj. Utrka se trebala održati i 2020. godine no zbog situacije s korona virusom ona je otkazana.

Među ovim poznatijim utrkama i manifestacijama u Hrvatskoj se na lokalnih razinama redovito održavaju utrke za nacionalno prvenstva u različitim disciplinama te „biciklijade“ za rekreativce i širu populaciju kao promocija sporta i zdravlja.

4. ZAKLJUČAK

Sportski turizam, među kojima je i brdski biciklizam u svijetu doživljava vrhunac popularnosti. Turistička ponuda mora biti fleksibilna te se prilagođavati najnovijim trendovima i potražnji gostiju. Posljedično, neke zemlje već ranije su prepoznale potencijal brdskog biciklizma te su prepoznate kao destinacija za ciljanu populaciju. Hrvatska spada u zemlje koje su tek nedavno prepoznale taj potencijal i nastoje ga razviti. Može se reći da je Hrvatska tranzitivna zemlja s obzirom na razinu razvijenosti ove vrste turizma.

Trenutno stanje govori da u Hrvatskoj postoji populacija brdskih biciklista, postoje i njima namijenjene staze, no to su uglavnom staze izgrađene od strane klubova i pojedinaca koje nisu legalizirane, a takve nisu pogodne za širu turističku ponudu. Dakle, službena infrastruktura staza ciljano izgrađenih za brdski biciklizam još ne postoji, no kroz projekte koje provode državna turistička zajednica te lokalne turističke zajednice, vidljiv je pomak. Taj pomak najviše se očituje na jugu Hrvatske koji je prepoznat kao turistička destinacija te bez stvaranja osnovnih temelja za turističke djelatnosti može ponuditi brdski biciklizam kao dodatnu sportsko-rekreacijsku aktivnost uz ostale aktivnosti koje se na tom prostoru već provode. Dok jug Hrvatske nema problem sa smještajnim kapacitetima te ponudom restorana i popratnih sadržaja, kontinentalni dio suočava se s problemom nerazvijene akomodacijske ponude što je glavni preduvjet za razvoj bilo kakve turističke djelatnosti. Uz neravnomjernu razvijenost, problem stvara i sezonalnost. Turistička sezona u Hrvatskoj većim dijelom traje samo u ljetni mjesecima. Jedan vid aktivnosti koja može produžiti sezonu je brdski biciklizam čija populacija preferira vremenske uvjete kakvi vladaju u proljetnom i jesenskom dijelu godine.

Zaključno, Hrvatska posjeduje izvanredne prirodne resurse i povoljnu klimu za razvoj brdskog biciklizma. Taj potencijal je prepoznat, situacija se poboljšava, no ako Hrvatska ima afinitete postati brdsko-biciklistička turistička destinacija, potrebno joj je još nekoliko godina da razvije odgovarajuću infrastrukturu i ponudu.

5. LITERATURA

- Barber, J. (2015). *Mountain bike tourism: By the numbers* [online] Dostupno na: <https://www.singletracks.com/blog/mtb-trails/mountain-bike-tourism-by-the-numbers/>. [Pristupljeno 3.7.2021.].
- Bartoluci, M., Čavlek, N. (1998). *Turizam i sport*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Bartoluci, M., Čavlek, N. (ur.) (2007). *Turizam i sport-razvojni aspekti*. Školska knjiga.
- Bell, C. (2018). „Great rides“ on New Zealand’s new national cycleway: Pursuing mobility capital. *Landscape Research*, 43(3), 400-409. DOI: 10.1080/01426397.2017.1316366.
- Bicikli.com.hr (n.d.). *Osnovni savjeti za brdski biciklizam*. [online] Dostupno na: <http://www.bicikli.com.hr/clanci/probni-tekst/13/>. [Pristupljeno 2.7.2021.].
- Bike Park Tršće (n.d.). *Koncept idejnog projekta Bike Park Tršće*. [online] Dostupno na: <https://www.bikeparktrsce.com/> [Pristupljeno 8.7.2021.].
- Bike Park Tršće (n.d.). *Koncept idejnog projekta Bike Park Tršće*. [slika] Dostupno na: <https://www.bikeparktrsce.com/> [Preuzeto 8.7.2021.].
- Bilen, M. i Bučar, K. (2004). *Turistička geografija*. Zagreb: Mikrorad.
- Bull, C.J. (2006). Racing cyclists as sports tourists: The experience and behaviors of a case study group of cyclists in East Kent, England. *Journal of Sport and Tourism*, 11(3), 259-274. DOI: 10.1080/14775080701400927.
- Chakraborty, K. i Keith, J.E. (2000). Estimating the Recreation Demand and Economic Value of Mountain Biking in Moab, Utah: An Application of Count Data Models, *Journal of Environmental Planning and Management*. 43:4, 461-469. DOI: 10.1080/713676570.
- Crnjak, M. (2016). Hrvatska br. 1 za razvoj pustolovnog turizma. [online] Dostupno na: <https://www.poslovni.hr/hrvatska/hrvatska-br-1-za-razvoj-pustolovnog-turizma-318660>. [Pristupljeno 29.7.2021.].

- Croatia.hr (2021). *Biciklizam*. [online] Dostupno na: <https://croatia.hr/hr-HR/doziviljaji/aktivni-odmor/biciklizam> [Pristupljeno 20.4.2021.].
- Ćorluka, G., Mikinac, K., Milenkovska, A. (2016.): Classification of tourist season in costal tourism. *UTMS Journal of Economics*, 7(1), 71–83.
- Discover Moab (n.d.) *Moab Mountain Biking*. [online] Dostupno na: <https://www.discovermoab.com/mountainbiking/>. [Pristupljeno 4.7.2021.].
- ECF – European Cyclists' Federation (n.d.). [slika] Dostupno na: <https://ecf.com/> [Preuzeto 8.7.2021.].
- Elkington, S., i Stebbins, R. (2014). *The serious leisure perspective: An introduction*. Routledge.
- Etmnani, G.R., Paydar, M., Ardeshiri, A. (2018). Recreational cycling in a coastal city: Investigation lifestyle, attitudes, and built environment in cycling behavior. *Sustainable cities and Society*, 39, 241-251. DOI: 10.1016/j.scs.02.037.
- Geić, S. (2011). Menadžment selektivnih oblika turizma. *Sveučilište u Splitu, Split*.
- Gorski kotar Bike (n.d.). *Upoznajte Gorski kotar kroz pravi biciklistički izazov*. [online] Dostupno na: <https://gorskikotarbike.com/> [Pristupljeno 6.7.2021.].
- Hrvatski savez udruga privatnih šumovlasnika (n.d.). Šume u RH.
- Institut za turizam (2005). *Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS, ljeto 2004*. Zagreb: Institut za turizam.
- Israeli, Y., i Gasul, D. (2019). Od ozbiljnog slobodnog vremena do cikloturizma – slučaj brdskog biciklizma - From serious leisure to cycling tourism – the case of mountain biking. *Acta Turistica*, 31(2), 179-211.
- Kennelly, M. (2017). “We’ve never measured it, but it brings a lot of business”. *National Journal of Contemporary Hospitality Management*, 29(3), 883-899. DOI: 10.1108/IJCHM-10-2015-0541.

- Kožić, I. (2013). Kolika je sezonalnost turizma u Hrvatskoj?. *Ekonomski vjesnik: Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*, 26(2), 470-479.
- Lee, C. (2014). An investigation of factors determining cycling experience and frequency. *Tourism Geographies*, 16(5), 844-862. DOI: 10.1080/14616688.2014.927524.
- Lika Destinatioin (n.d.). *Biciklizam – Sport & Outdoor*. [online] Dostupno na: <https://www.lika-destination.hr/sport-outdoor/lika/biciklizam> [Pristupljeno 6.7.2021.].
- Marin Museum of Bicycling (n.d.). *Mountain biking history*. [online] Dostupno na: <https://mmbhof.org/mtn-bike-hall-of-fame/history/>. [Pristupljeno 2.7.2021.].
- Marin Museum of Bicycling (n.d.). *Mountain biking history*. [slika] Dostupno na: <https://mmbhof.org/mtn-bike-hall-of-fame/history/>. [Preuzeto 2.7.2021.]
- Milić, K (2021). *Brdski biciklizam i turizam* (završni rad). Turističko-ugostiteljska škola, Split.
- Mills, S., Mills, H. (2002). *Brdski biciklizam: tehnike vožnje, oprema i pribor, najljepše staze na svijetu i u Hrvatskoj*. Zagreb: Znanje.
- Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2013). Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine
- Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2019). Turizam u brojkama 2018.
- Morpeth, N.D. (2004). Small firms and the principals of sustainable tourism: The case of cycle tourism. In R. Thomas (Ed.), *Small frms in tourism: International perspectives*, 215-223.
- National Bicycle Dealers Association (2015). *Industry overview 2015: A look at the bicycle industry's vital statistics*. [online] Dostupno na: <https://nbda.com/articles/industry-overview-2015-pg34.htm> [Pristupljeno 3.7.2021.].
- Needham, M.D., Rollins R.B. i Vaske J.J. (2005). Skill Level and Normative Evaluations among Summer Recreationists at Alpine Ski Areas. *Leisure/Loisir*, 29 (1), 71-94.
- Piljek, O. (2018) *Svaki dan je čudo*. Split: Redak.

- Pretty, J., Peacock, J., Hine, R., Sellens, M., South, N., & Griffin, M. (2007). Green exercise in the UK Countryside: Effects on health and well-being, and implications for policy and planning. *Journal of Environmental Planning and Management*, 50(2), 211–231.
- Rog-Joma (2018). Kako odabrati prvi brdski bicikl?. [online] Dostupno na: <https://www.rog-joma.hr/hr/blog/kako-odabrati-mtb-bike-brdski-bicikl/> [Pristupljeno 29.7.2021.].
- Rog-Joma (2018). 5 najuzbudljivijih disciplina brdskog biciklizma. [online] Dostupno na: <https://www.rog-joma.hr/hr/blog/brdski-biciklizam-discipline/> [Pristupljeno 29.7.2021.].
- Rudić, A. (2020) *Veliki potencijal: Cikloturizam uprihodi i zapošljava mnogo više nego kruzeri*. [online] Dostupno na: <https://lider.media/poslovna-scena/hrvatska/veliki-potencijal-cikloturizam-uprihodi-i-zaposljava-mnogo-vise-nego-kruzeri-133575> [Pristupljeno 5.7.2021.].
- Schlemmer, P., Falkner, F., Müller, L., Raschner, C., & Schnitzer, M. (2019). How important is a bike park visit for the overall tourist destination experience?. *Cogent Social Sciences*, 5(1), 1613027.
- Schlüchter, A. (2019). *The Best Bike Parks in Europe*. [online] Dostupno na: <https://www.ispo.com/en/know-how/our-mtb-top-10-best-bike-parks-europe>. [Pristupljeno 4.7.2021.].
- Tomasović Bock, N. (2021). *Biciklistički turizam na Jadranu*. [online] Dostupno na: <https://www.dw.com/bs/biciklisti%C4%8Dki-turizam-na-jadranu/a-57199414> [Pristupljeno 5.7.2021.].
- Turistička zajednica Grada Ivanca (2010). *Rent-a-klijet: vodič kroz realizaciju projekta*.
- Valamar (n.d.). *Vrhunski biciklistički centar u odredištu koje spaja brda i more*. [online] Dostupno na: <https://www.valamar.com/hr/hoteli-rabac/valamar-girandella-resort/bike-center-rabac> [Pristupljeno 8.7.2021.].

Varaždinska županija, Turistička zajednica Varaždinske županije, Agencija za razvoj Varaždinske županije (2017). *Operativni plan razvoja cikloturizma na području Varaždinske županije*. [online] Dostupno na: <https://cikloturizam.hr/wp-content/uploads/2018/02/OP-cikloturizam-Varazdinska.pdf> [Pristupljeno 7.7.2021.].

Visit Norway (2021). *Hafjell Bike Park*. Dostupno na: <https://www.visitnorway.com/listings/hafjell-bike-park/5465/> [Preuzeto 4.7.2021.].

Vital MTB (2019). *World cup DH bikes – Maribor*. [slika] Dostupno na: <https://www.vitalmtb.com/features/WORLD-CUP-DH-BIKES-Maribor,2669> [Preuzeto 4.7.2021.].

Whistler Media Room (n.d.). *Stats & Facts*. [online] Dostupno na: <https://media.whistler.com/all-about-whistler/stats-and-facts/>. [Pristupljeno 4.7.2021.].

Zagorje Bike (n.d.). *Doživite Zagorje na poseban način*. [online] Dostupno na: <https://www.zagorjebike.com.hr/> [Pristupljeno 7.7.2021.].